

М. М. Тріпак

кандидат економічних наук, доцент,
директор Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ВУЗУ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

В статті розглянуто науково-прагматичні підходи до регулювання, фінансування та функціонування «спеціального навчально-реабілітаційного закладу», який здійснює спеціальний навчально-реабілітаційний супровід здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, а також здійснює процеси соціалізації, інтеграції особистостей з інвалідністю.

Ключові слова: вища освіта, інклюзія, фінансування, інклюзивні освітні заклади, освітній простір, фінансове забезпечення, соціалізація.

Tripak M. SOCIO-ECONOMIC AND ORGANIZATIONAL ASPECTS OF FUNCTIONING OF SPECIALIZED INCLUSIVE HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENT IN NATIONAL EDUCATIONAL SPACE

The article deals with the scientific-pragmatic approaches to the regulation, financing and functioning of the «special educational and rehabilitation institution», which provides special educational and rehabilitation support to the seekers of higher education with special educational needs, as well as conducts processes of socialization and integration of persons with disabilities.

Keywords: higher education, inclusion, financing, inclusive educational institutions, educational space, financial support, socialization.

Сьогодні конкуренція на ринку освітніх послуг, демографічна та соціально-економічна ситуації загострили проблему інклюзивної освіти та створення позитивного іміджу вищих навчальних закладів в тому числі навчально-реабілітаційних, як у глобальному, так і національному освітньому просторі. Вища освіта є визначальними чинниками людського розвитку у сучасному глобалізованому світі. Вона забезпечує індивідуальний розвиток особистості, майбутнього фахівця, формує інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал держави, виступає стратегічним ресурсом соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, є джерелом покращення добробуту людей, забезпечує національні інтереси та зміцнює авторитет і конкурентоспроможність держави на міжнародній арені.

Економічну та управлінську діяльність освітньої сфери та науки досліджували українські економісти: В. Андрущенко, В. Андрієнко, Й. Бескид, Т. Боголіб, Є. Бойко, О. Василик, Т. Гребнева, В. Журавський, І. Каленюк, П. Коваль, Т. Лев, Ю. Лисенко, О. Навроцький, В. Новіков, К. Павлюк, І. Івашук, В. Федосов, В. Шпотенко, М. Яструбський, С. Юрій та ін. Наукові здобутки згаданих учених є значним внеском у теорію, методологію й організацію економічної та управлінської діяльності вищої освіти. Однак питання комплексного системного управління фінансовими ресурсами вищих навчальних закладів, що передбачає формування обґрунтованої концепції реформування економічного механізму їхнього функціонування, розроблені ще недостатньо.

Метою статті є визначення необхідності функціонування спеціалізованих вищих навчально-реабілітаційних вищих навчальних закладів в умовах інклюзії.

Після здобуття незалежності органам влади та управління держави не вдалося послідовно реформувати економіку зі збереженням можливостей підтриман-

ня соціальних програм, що негативно позначилося на вищій навчальній інфраструктурі. Розвиток ринкових відносин потребує від вищих навчальних закладів удосконалення формування та використання фінансових ресурсів, що дасть їм змогу виконувати свої функції з підготовки кваліфікованих кадрів і розвиватися відповідно до темпів зростання науково-технічного прогресу. Необхідність вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням вищих навчальних закладів, зумовлює впровадження нових підходів до оптимізації та диверсифікації формування їхніх фінансових ресурсів. Створення науково обґрунтованої методики оцінювання ефективності використання коштів та майна вищих навчальних закладів державної форми власності з урахуванням особливостей їх діяльності та здобутків фінансового аналізу має стати вагомим внеском в реформування фінансового механізму вищої освіти. Проблеми фінансування, а також формування та використання фінансових ресурсів вищої школи стали предметом дискусій науковців, політичних і громадських діячів.

Навчання в інклюзивних освітніх закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для звичайних дітей, членів родин та суспільства в цілому. Як свідчать дослідження, в інклюзивних закладах освіти наголос робиться в першу чергу на розвиткові сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмій. Взаємодія між «здоровими» дітьми і дітьми з особливими потребами в інклюзивних класах сприяє налагоджен-

ню між ними дружніх стосунків [1]. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги.

Пріоритетом розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, утвердження принципів солідарності, що забезпечує повну інтеграцію у соціум усіх верств населення. В основу цього твердження закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти. В передових країнах Західної Європи, починаючи з 70-х років ХХ ст., розпочинаються активні процеси організації навчання дітей з особливостями розвитку. Характеризуючи Європейську освітню ситуацію, норвезький професор С. Станжвік, зазначив, що процес інклюзії знаходиться на завершальному етапі, однак, на це потрібно було 20 років [1]. Приєднавшись до міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенції ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами.

З метою забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами затверджено *Концепцію розвитку інклюзивного навчання* (наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 року № 912), Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах про інклюзивне навчання (Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 №872). Процес розробки документів, які рекламуються інклюзивні процеси, триває. Відбувається узгоджених дій органів освіти, охорони здоров'я та соціального захисту в напрямку становлення інклюзивної освіти. Активно створюються нові типи освітніх закладів, зокрема, навчально-реабілітаційні центри, для яких характерна власна методологія функціонування установи та філософія «життєдіяльності» вихованців з особливими освітніми потребами.

47-річна освітня діяльність Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату (Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж), підтверджує переваги інклюзивної освіти (активна взаємодія дітей з особливими освітніми потребами з іншими дітьми, налагодження між ними дружніх стосунків; демонстрація здоровими дітьми відповідних моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами, а в результаті взаємодії мотивація їх до розвитку; підвищення самооцінки дітей з особливими освітніми потребами, утвердження їхнього відчуття «Я – частина цілого» тощо). Однак, не дивлячись на вищезазначене, впровадження інклюзивної освіти в Україні етапі є складною та багатоаспектною проблемою. Окрім того, досліджуючи питання інклюзії в освіті, робимо висновки, що визначено основні переваги, недоліки, принципи інклюзивної освіти переважно у сфері загальноосвітньої підготовки.

Як свідчать соціологічні дослідження (проведено анкетування випускників Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу 2015-2016 рр., на сьогодні здобувачів вищої освіти університетів), у своїй переважній більшості інститути, університети зrealізували вимоги інклюзивної осві-

ти, однак, потреба в спеціальних закладах вищої освіти залишається досить висока. Це дає для висновку, що актуальною є потреба та доцільність функціонування на сучасному етапі в Україні спеціальних навчально-реабілітаційних закладів вищої освіти.

Революційним в питаннях вищої освіти I і II рівня акредитації стало прийняття Закону України «Про вищу освіту» [2]. Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях. Згідно Закону України «Про вищу освіту» у структурі закладу вищої освіти може бути створений «спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ» [2], який утворюється з метою організації інклюзивного освітнього процесу та спеціального навчально-реабілітаційного супроводу здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, забезпечення їм доступу до якісної вищої освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності. Законом України «Про вищу освіту» коледж — це галузевий вищий навчальний заклад, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям бакалавра і проводить прикладні наукові дослідження [2]. Тобто, сучасний коледж відповідно до діючого законодавства, який ліцензував перший (бакалаврський) рівень вищої освіти стає на рівні з вищими навчальними закладами як інститут, або університет. Де згідно статуту реструктуризованого коледжу утворюється колегіальний орган управління – Вчена рада, яка визначає стратегію і перспективні напрями розвитку освітньої, наукової та інноваційної діяльності вузу. Тоді, як основними структурними підрозділами коледжу є факультети, кафедри, бібліотека, управління тощо (див. рис. 1).

Дуже важливо, що освітня діяльність за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста, яка провадиться Коледжем і започаткована до набрання чинності Закону України «Про вищу освіту», продовжується у межах строку навчання за певною освітньо-професійною програмою з видачею диплома молодшого спеціаліста. Адже, студенти з фізичними обмеженнями можливостями, мають змогу продовжувати свою фахову підготовку за освітнім ступенем «Бакалавр» і отримувати вищу освіту в спеціалізованому вузі. У навчально-реабілітаційному коледжі є переваги державної підтримки для студентів з фізичними вадами, а саме: безкоштовне чотирихазове харчування, медичне обслуговування, проживання в гуртожитку тощо.

Однією з особливостей Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу є те, що він функціонує завдяки державі та її підтримці з Державного бюджету України (табл. 1.)

Сама структура фінансування відображає стабільність зростання надходження коштів. Загальний обсяг фінансування в кожному наступному звітному році зростає. Так, щороку, в порівнянні з 2014 роком, обсяг фінансування збільшено відповідно на 23,4%, 43,6%,

73,2 %. Також, спостерігається щорічний ріст обсягу фінансування в порівнянні з кожним попереднім роком. Збільшення обсягів фінансування оцінюється позитив-

но оскільки, перш за все, свідчить про збільшення обсягів діяльності Коледжу та зростання його значення в загальній сукупності навчальних закладів по Україні.

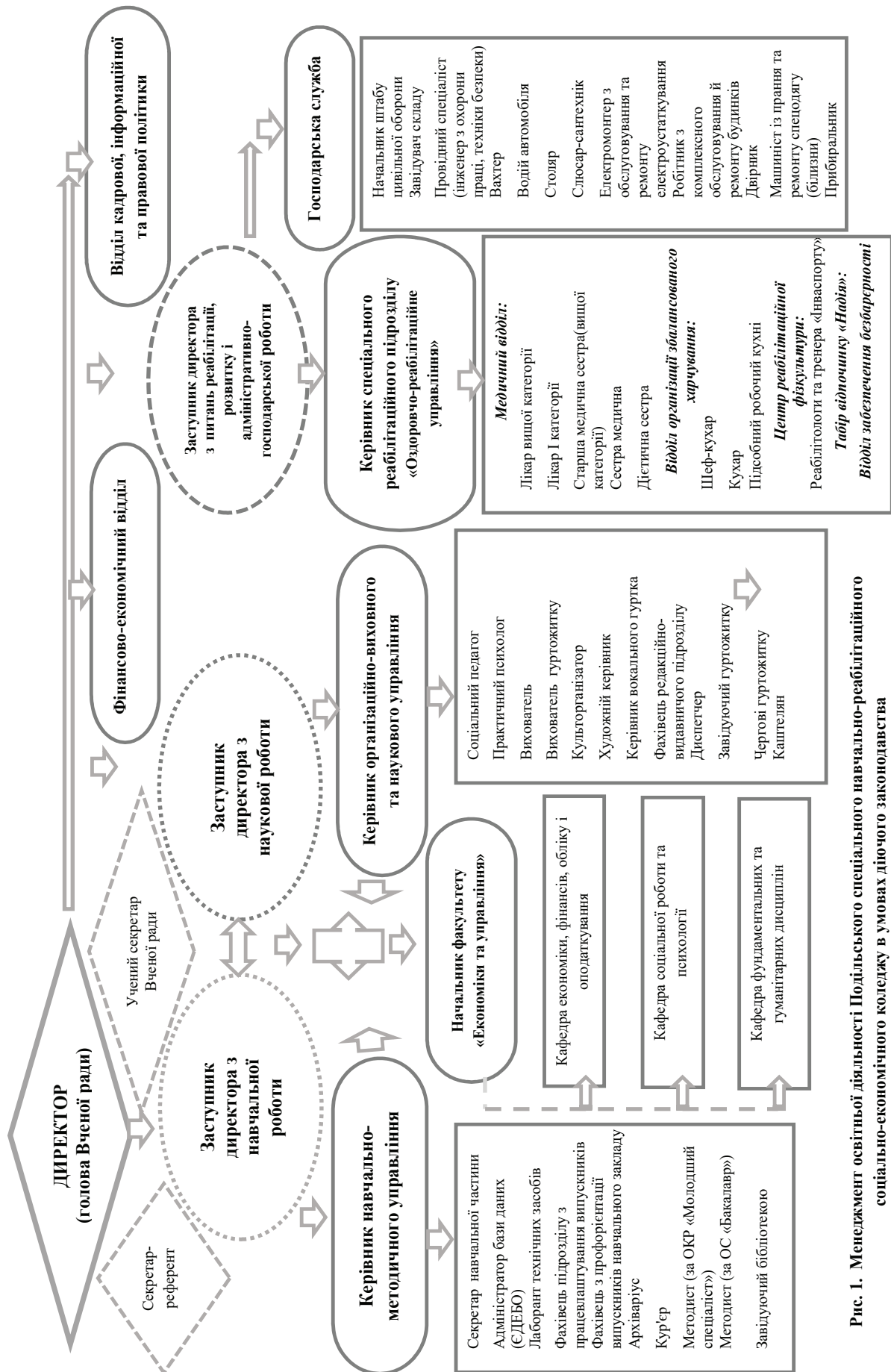

Рис. 1. Менеджмент освітньої діяльності Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу в умовах діючого законодавства

Аналіз фінансування Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу з Державного бюджету України

тис. грн

Показники	звітний період, роки				виконання в порівнянні до 2014 р., %		
	2014	2015	2016	2017	2015	2016	2017
фінансування по загальному фонду	6213,1	7664,7	8924,2	10765	123,4	143,6	173,2

Однак, фінансування вищої школи, і зокрема коледжів і технікумів має фінансуватись з Державного бюджету України. Переведення коледжів та технікумів на місцеві бюджети було передбачене змінами до Бюджетного кодексу [3]. Мова йде здебільшого про обласні бюджети, хоча і міста обласного значення та райони теж можуть утримувати коледжі та технікуми. Водночас потрібно пам'ятати, що сама по собі зміна джерела фінансування, не вирішує і, швидше за все, не наближає до вирішення основної проблеми останніх років - якою є роль та призначення коледжів та технікумів у системі освіти, а також яких саме фахівців вони повинні навчати?

Моніторинг діяльності Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу ключовими напрямки для успішного функціонування закладу вищої освіти типу «спеціальний навчально-реабілітаційний заклад», який здійснює спеціальний навчально-реабілітаційний супровід здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, забезпечує їм доступ до якісної вищої освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності, а також здійснює процеси соціалізації, інтеграції особистостей з інвалідністю:

- *фінансове забезпечення діяльності коледжу* (розробка програм державного фінансування коледжу з врахуванням видатків на державне утримання студентів-інвалідів (безкоштовні харчування, медичне обслуговування, проживання в гуртожитку, харчування), оплати праці штатних одиниць, які за характером роботи безпосередньо спілкуються з інвалідами тощо)

- *розробка організаційно-правової бази вищого навчального закладу* (коледж додатково до основних документів розробляє: Положення про особливості організації освітнього процесу з урахуванням забезпечення супроводу здобувачам вищої освіти з особливими освітніми потребами, Положення про режим роботи коледжу, Положення про державне утримання студентів коледжу, Положення про соціально-педагогічний супровід осіб з інвалідністю, Програми соціалізації та інтеграції студентів з інвалідністю засобами фізичної культури(в системі Інваспорт тощо);

- *ліцензування освітньої діяльності* (здійснюється лише в межах спеціальностей, за якими особи з інвалідністю можуть працевлаштуватися);

- *затвердження структури навчального закладу* (в структурі спеціального навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти, окрім структурних одиниць визначених ЗУ «Про вищу освіту» [2], обов'язково виокремлюється *оздоровчо-реабілітаційне управління* в складі якого *відділ забезпечення безбар'єрності для студентів, які переміщуються на візках*);

- *затвердження штатного розпису спеціального навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти* (до штатних одиниць вищого закладу мають бути включені медичні працівники (лікарі різних кваліфікацій-

них категорій, медсестри), які здійснюють цілодобове медичне обслуговування; працівники харчоблоку (шеф-кухар, дієтсестра) для організації збалансованого/дієтичного харчування; працівники оздоровчо-реабілітаційного управління: фахівці-реабілітологи, викладачі лікувальної фізичної культури з кваліфікацією реабілітолога.

- *створення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу* (розробка та впровадження в освітній процес здоров'я зберігаючи методик та технологій, накопичення та постійне вдосконалення валеологічних методів; впровадження особистісно-орієнтованих технологій, розробка спеціального навчально-дидактичного забезпечення, реабілітаційних засобів навчання; створення інформаційної бази для організації дистанційного навчання);

- *підготовка науково-педагогічних кадрів до роботи з категорією студентів, які мають інвалідність*, а також з їх батьками; забезпечення моральної та професійної готовності педагогів до такої роботи;

- *створення відповідної матеріально-технічної бази* (окрім тих нормативів матеріально-технічної бази, які визначені відповідними документами: необхідно облаштувати додаткові місця для студентів, які переміщуються на візках у актових залах, їдальнях, навчальних аудиторіях; обладнати спеціальні навчальні лабораторії для студентів на «візочках», філіях гуртожитків тощо; забезпечити наявність відповідних транспортних засобів для перевезення осіб з інвалідністю)

- *забезпечення діяльності соціально-психологічної служби*, яка практикується на особливостях роботи з студентами з інвалідністю;

- *визначення особливого підходу до проведення занять з фізичного виховання* (заняття з фізичного виховання проводиться за принципами лікувальної фізичної культури; відповідно до навчальних планів на заняття з фізичного виховання виділяється протягом повного періоду навчання по 4 год. на тиждень в кожній академічній групі та 30 годин на фізичну реабілітацію у плавальному басейні; заняття з фізичного виховання проводяться окремо для кожної нозології захворювань за індивідуальні програми; заняття з лікувальної фізкультури передбачають індивідуальний підхід до кожного студента, індивідуальний підбір вправ, навантаження на організм; впроваджуються бінарні заняття, які проводить лікар і викладач);

- *суворе дотримання режиму робочого дня студента* (недопущення фізичного перенавантаження студента, встановлення регламентованого часу на відпочинок, медичне обслуговування, прийоми харчування)

- *активне включення навчального закладу до залучення додаткових коштів* (коштів меценатів, благодійних організацій тощо).

Не дивлячись на те, що коледж зберігає «традиції» спеціального закладу освіти для осіб з інвалідністю, він

у повній мірі реалізує переваги інклюзивного навчання: випускники адаптовані до умов реального професійного життя, беруть повноцінну участь у різних видах суспільної активності, вони сприймаються соціумом як повноцінні, їх самооцінка утверджується, батьки не сприймають власних дітей як хворих, студенти отримують під час навчання комплекс реабілітаційних заходів, належний соціально-психологічний супровід.

Вищеперераховане дає підстави стверджувати про необхідність та доцільність функціонування спеціальних навчально-реабілітаційних вищих навчальних закладів, зокрема коледжів, які здійснює підготовку фахівців за ОКР «Молодшого спеціаліста» та ступенем вищої освіти «Бакалавра» з числа осіб з інвалідністю. Лише діяльність таких закладів вищої освіти здатні в повній мірі забезпечити спеціальний супровід (освітній, медичний, побутовий) своїм особливим вихованням – молодим людям з фізичними обмеженнями.

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж вкрай необхідний для навчання молодих людей з обмеженими фізичними можливостями. Підтвердженням цього є той факт, що студенти коледжу представлені різними куточками України, а саме: Хмельницька, Вінницька, Чернівецька, Закарпатська, Одеська, Івано-Франківська, Тернопільська, Житомирська, Київська, Волинська, Луганська, Рівненська, Миколаївська, Запорізька, Кіровоградська, Львівська області. Аналізуючи фінансування з Державного бюджету Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу загалом можна зробити такі висновки, що коштів які виділяються з державного бюджету є недостатньо. Коштів з кожним роком виділяється все більше, але й витрати зростають пропорційно до збільшення надходжень. Витрати коледжу покривалися завдяки коштам, які надходили з спеціального фонду. Тому, якби до загального фонду надходило фінансових ресурсів в достатній кількості, то кошти спеціального фонду не витрачалися б на покриття витрат, які мали б фінансуватися з державного фонду, а спрямовувалися на розвиток коледжу, на створення умов для здобуття освіти особам з особливими потребами.

Отже, роль освіти в сучасних умовах розвитку України є значною, від рівня освіти суспільства та ставлення до наукового потенціалу нації залежить можливість держави залишатися конкурентоспроможною на світовому ринку. Доступність інклюзивної вищої освіти в сучасному світі, безперечно, пов'язана із Болонським процесом. Ставши повноправним членом Європейського реєстру забезпечення якості, Україна зобов'язалася дотримуватись основних принципів отримання вищої освіти осіб з обмеженими можливостями в рамках Болонського процесу.

Якісна освіта для осіб з обмеженими можливостями – це синтетичний феномен, який складається з двох компонентів: з одного боку, якості освіти, що є результатом діяльності вузу; з іншого – особистісної діяльності самої людини з обмеженими можливостями [7].

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук. – метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.

2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

3. Закон України від 24.12.2015 № 914-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України». – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>

4. Луговий В. І. Якість вищої освіти – виклик для України / Луговий В. І., Таланова Ж. В. // Вища освіта України. – 2012. – № 3(додаток 2). – С. 5-9.

5. Кудряшов В. П. Фінансування бюджету та економічне зростання / В. П. Кудряшов // Фінанси України. – 2016. – № 9. – С. 98–111.

6. Чернобай А. М. Правове забезпечення фінансування системи вищої освіти / А. М. Чернобай // Фінанси України. – 2015. – № 4. – С. 127.

7. Доступність університетської освіти для осіб з обмеженими можливостями в сучасній Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:t83is8qFjucJ:www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/magazin/soc_fut/1_2010/10.pdf+&cd=12&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

References

1. Kolupayeva, A. A., Savchuk, L. O. (2011). *Dity z osoblyvymy osvitynymi potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya. Vydannya dopovnene ta pereroblene [Children with special educational needs and organization of their training. The edition is supplemented and redone]*. Kyiv Publishing Group «АТОПОЛ». [in Ukrainian].

2. Supreme Council of Ukraine (2014). Pro vyshchu osvitu [About Higher Education]: Law of Ukraine, adopted on 2014, July 7, 1556-VII. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].

3. Supreme Council of Ukraine (2015). Pro vnesennya zmin do Byudzhethoho kodeksu Ukrainy [On Amendments to the Budget Code of Ukraine]: Law of Ukraine, adopted on 2015, December 24, 914-VIII. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua> [in Ukrainian].

4. Lugovyi, V. I., Talanova, Zh. V. (2012). Yakist' vyshchoyi osvity – vyklyk dlya Ukrainy [The quality of higher education is a challenge for Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine*, 3 (2), S. 5-9. [in Ukrainian].

5. Kudryashov, V. P. (2016). Finansuvannya byudzhetu ta ekonomichne zrostannya [Financing of the Budget and Economic Growth]. *Finansy Ukrainy – Financing of Ukraine*, 9(5), 98-111. [in Ukrainian].

6. Chernobay, A. M. (2015). Pravove zabezpechennya finansuvannya systemy vyshchoyi osvity [Access to finance of the system of higher education]. *Finansy Ukrainy – Financing of Ukraine*, 4, 127. [in Ukrainian].

7. Google (2010). Dostupnist' universytet's'koyi osvity dlya osib z obmezhenymy mozhlyvostyamy v suchasniy Ukrainy [Availability of university education for people with disabilities in modern Ukraine]. Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:t83is8qFjucJ:www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/magazin/soc_fut/1_2010/10.pdf+&cd=12&hl=ru&ct=clnk&gl=ua